

Александар Кнежевић**МЕТОДОЛОШКИ ПРОБЛЕМИ ДЕМОГРАФСKE АНАЛИЗЕ:
УСАГЛАШАВАЊЕ ПОДАТАКА ПОПИСНЕ И ВИТАЛНЕ
СТАТИСТИКЕ СА АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРИТОРИЈАЛНИМ
ПРОМЕНАМА (пример Источне Србије)***

Извод: Демографска анализа одређених популација директно зависи од доступне статистичке грађе која је дистрибуирана према административно-територијалним јединицама различитих рангова које се често не подударају са географски детерминисаним просторним целинама. Иако статистичка евиденција становништва у Србији има дугу традицију, уочљиво је да на њену употребну вредност при демографској анализи снажно утиче неколико фактора од којих се посебно издвајају: честе административно-територијалне промене, неједнаки интервали пописивања становништва, промене методолошких решења статистичке евиденције, као и неуједначеност обележја становништва и њихових дистрибуција у коначним резултатима. Честе административно-територијалне промене у Србији током XIX и XX века знатно отежавају континуирано праћење демографских промена у дужим временским интервалима што нарушава критеријум упоредивости. Зато су у овом раду посебно назначени методолошки проблеми усаглашавања доступне статистичке грађе са административно-територијалним променама на примеру Источне Србије, а представљени су и предлози за превазилажење овог проблема који директно утиче на квалитет демографске анализе.

Кључне речи: демографска анализа, административно-територијалне промене, попис становништва, витална статистика, Источна Србија

Abstract: Demographic analysis of certain population directly depending on the available statistical material which is distributed according to administrative-territorial units of different ranks, and often doesn't coincide with the geographic areas. Although statistical evidence of the Serbian population has a long tradition, its use value in the demographic analysis strongly depends on several factors such as: frequent administrative-territorial changes, unequal intervals of censuses, changes on methodological solutions of statistical evidence, as well as the lack of uniformity characteristics of population and its distribution in the final results. Frequent administrative-territorial changes in Serbia during the XIX and XX century significantly make it difficult to continuous monitoring of long-term demographic changes that disturbs the criterion of comparability. Therefore, this paper specifically highlights methodological problems of reconciliation of available statistical material with administrative-territorial changes in the case of Eastern Serbia, and presents some suggestions for overcoming of problem which directly affects the quality of demographic analysis.

---

* Рад представља резултат истраживања на пројекту 47006, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Key words: demographic analysis, administrative-territorial changes, census, vital statistics, Eastern Serbia

Увод

Један од основних методолошких проблема демографске анализе засноване на званичним статистичким подацима датим кроз дуже временске серије представљају честе административно-територијалне промене које директно утичу на упоредивост статистичких података о становништву на свим територијалним нивоима. Динамика промена граница административно-територијалних јединица у Србији од почетка XIX до половине XX века представља јединствен пример у свету, а ..."ни у једној другој земљи није нагомилано толико искуство са спровођењем разних планова и пројеката у управној подели државне територије као што је то случај у нашој" (*Завод за статистику Народне Републике Србије*, 1955, 1). Свака административно-територијална промена непосредно утиче на упоредивост статистичких података, који су по правилу увек приказани према важећој подели, што у значајној мери отежава праћење демографских промена у дужим временским интервалима и изискује велики посао при регруписавању и усаглашавању података.

При демографским истраживањима географски детерминисаних регија почетни проблем представља територијална неподударност са границама административно-територијалних јединица које их сачињавају, а за које је могуће доћи до квалитетних статистичких података. Следи да је одређивање просторног обухвата демографских истраживања у тесној вези са административно-територијалном поделом истраживаног простора. Међутим, иако се у зависности од циља истраживања, проблему дефинисања територијалног обухвата демографских истраживања може прићи на више начина, строго треба уважити принцип да различитост истраживаних појава и процеса не може бити основ за произвољно одређивање или мењање граница. Решење овог проблема је нарочито захтевно код демографских анализа географски детерминисаних регија које су у својој прошлости често мењале границе и административно-територијалну поделу, у целини, или парцијално. Резултат ових напора обично буде компромисно решење које омогућава посматрање динамике промена неке популације уз што мање одступање од дефинисаних граница географских регија¹.

---

¹ Дуализам између физчко-географског и друштвено-географског који одавно егзистира у географској науци, још увек је основни узрок недостатка јасне и опште прихватљиве дефиниције како географске, тако и демогеографске регије. "Сложаност ове проблематике најбоље потврђује чињеница да се, и поред деценијског интересовања и бројних прилога из ове области, не може говорити о опште прихватљивим, уједначеним и лако применљивим принципима (критеријумима) који

О просторном обухвату Источне Србије не постоје потпуна слагања физичких, друштвених и регионалних географа. У најширем смислу, класична регионална географија посматра Источну Србију као дводелну регију која се састоји од Карпатске и Балканске Србије. Међутим, према критеријуму физичко-географске хомогености овако дефинисан простор Источне Србије не би било могуће издвојити као интегрални регион, већ као типичан геодиверзитетни простор, чија разноврсност је очигледна како у геолошком, тако и у геоморфолошком, хидрографском, климатском и биогеографском смислу. Из економско-географског угла, просторни размештај данашњих привредних центара и градских насеља, нарочито у Великом и Јужном Поморављу, потенцира гравитациону зону која је највећим делом усмерена на становништво ван традиционално регионално географски ограничене Источне Србије. Са друге стране, свођење територије Источне Србије само на осам општина Борског и Зајечарског округа, односно погранично подручје Републике Србије према тремеђи са Рунумијом и Бугарском, вештачки ограничава јединствене историјске, антропогеографске, културолошке и демографске специфичности знатно ширег географског простора, док у строго географском смислу наведено подручје чини "Источну Србију" Централне Србије, али не и Републике Србије.

Поштујући сва научна разматрања о просторном обухвату и без упштања у детаљне расправе око принципа регионализације, у овом раду ћемо преузети просторни оквир Источне Србије који је дефинисао професор Милован Радовановић у свом раду "Број и пораст становништва Источне Србије од 1834. до 1953. године" (1958), а који подразумева хидрографске границе Темштица (Темска)-Нишава-Јужна Морава-Велика Морава-Дунав и део државне границе према Бугарској од Дунава до изнад села Топли До (Радовановић М., 1958, 3). Из претходно наведених разлога, наведене границе Источне Србије можемо посматрати само као просторну основу демографских истраживања, док би стварни просторни обухват демографске анализе подразумевао територију коју, целом својом површином, заузима 24 општине (Велико Градиште, Голубац, Жабари, Жагубица, Кучево, Мало Црниће, Пожаревац, Петровац, Бор, Кладово, Мајданпек, Неготин, Бољевац, Зајечар, Сокобања, Књажевац, Свилајнац, Деспотовац, Туприја, Параћин, Ћићевац, Ражањ, Алексинац и Сврљиг) и Град Ниш² (Слика 1). Укупна површина дефинисаног простора износи 14.987 km², просечна густина насељености је 70 становника по квадратном километру, а у њеном

би се односили на сваку регионализацију. То није случај само са гранским регионализацијама, као што је демогеографска, већ не постоји ни општеприхваћена географска регионализација земље" (Војковић, 2007, 62).

² Према административно-територијалној подели Републике Србије која је важила на дан 31.03.2002. године.

саставу се налази 773 насеља у којима је према последњим пописним резултатима из 2011. године живело 918.825 становника.

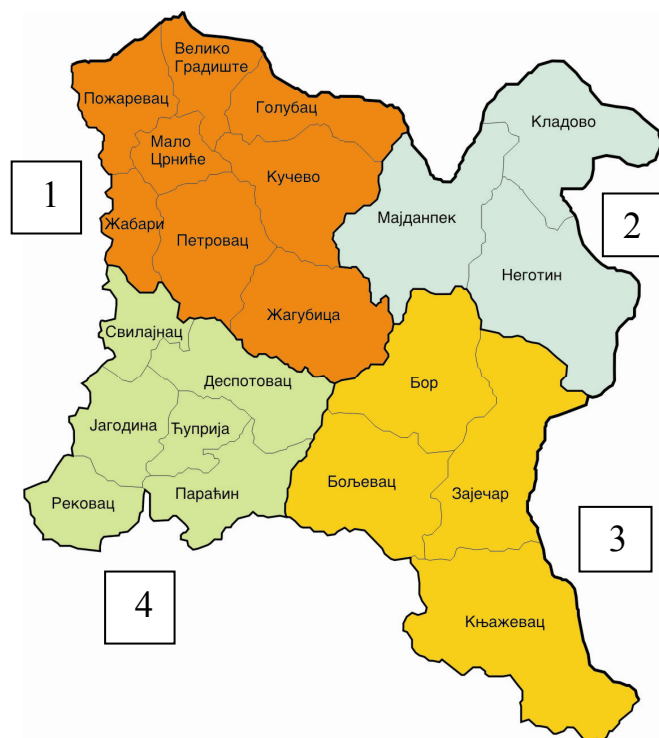

Слика 1. – Пример просторног оквира демографске анализе Источне Србије

Источна Србија према шеми сталних рејона за демографска истраживања

Најпознатије разграничење просторних целина Србије које је засновано на принципима демографске регионализације представљано је у тзв. *Шеми сталних рејона за демографска истраживања* коју је израдила група аутора Центра за демографска истраживања Института друштвених наука у Београду. У време када је настала, 60-тих година XX века, била је резултат рејонирања које је имало претежно практичне циљеве у погледу демографских истраживања. И поред дуге традиције бележења и сакупљања статистичких података за већи део Србије, због честих административно-територијалних промена, у условима великих регионалних разлика у раз-

воју становништва, било је онемогућено потпуно коришћење ових података, а једино решење је било да се, независно од управне поделе, установе територијална подручја по којима би се приказивали статистички подаци. То је наметнуло потребу за успостављањем одређених сталних рејона за прибављање и објављивање статистичких података за демографска истраживања (Војковић, 2007, 74).

Слика 2. – Источна Србија према шеми сталних рејона за демографска истраживања (1-Млава; 2-Крајина; 3-Тимок; 4-Поморавље)

У оквиру статистичко-демографске рејонизације Србије која је представљена шемом сталних рејона, територија Србије је подељена на 30 рејона првог и 7 рејона другог степена, од којих један рејон другог степена представља Источна Србија, која се састоји од 4 рејона првог степена (Група аутора, 1963, 33)³:

³ У поређењу са регионално-географским приступима, према шеми сталних рејона за демографска истраживања Источна Србија обухвата и територије општина Јагодина и Рековац (у рејону Поморавље), које се не налазе оквирима Источне Србије ни у једном предлогу географске регионализације. Са друге стране изван дефинисанаог рејона остаје Град Ниш и општине Тићевац, Алексинац, Ражањ, Сврљиг и Сокобања.

1. Рејон *Млава* који се састоји од 8 општина: Велико Градиште, Голубац, Жабари, Жагубица, Кучево, Мало Црниће, Пожаревац и Петровац;
2. Рејон *Крајина* који се састоји од 3 општине: Кладово, Мајданпек и Неготин;
3. Рејон *Тимик* који се састоји од 4 општине: Бор, Бољевац, Зајечар и Књажевац;
4. Рејон *Поморавље* који се састоји од 6 општина: Деспотовац, Параћин, Ћуприја, Свилајнац, Јагодина и Рековац (Слика 2).

Статистичка грађа и административно-територијалне промене у Источној Србији у време Кнежевине и Краљевине Србије

Пописну статистику у Србији у периоду 1834-1910. године можемо поделити на два периода, при чему се први односи на пописе становништва који су спроведени у Кнежевини Србији у периоду од 1834-1874. године, а други на пописе спроведене у Краљевини Србији у периоду од 1884-1910. године. У Кнежевини Србији је спроведено укупно 10 пописа становништва, а на квалитет и упоредивост добијених података, поред наведених административно-територијалних промена, непосредно су утицале и честе промене методолошких решења, неуједначена периодика пописа, и на крају веома ограничене дистрибуције објављених података по обељима становништва.

Први подаци о броју становника Источне Србије из XIX века потичу из периода после Другог српског устанка (из 1816., 1817., 1819., 1820., 1823. и 1825. године). Они су по обиму веома скромни, односе се на Пожаревачку нахију, дистрибуирани су појединачно по кнежинама⁴, и дају информације о броју села, домова, ожењених и харачких глава, али из њих се не може добити скоро никаква представа о броју и порасту становништва ове области у том времену (*Радовановић*, 1958, 4). Након припајања шест нових нахија 1833. године, које су некада припадале Карађорђевој Србији (међу којима су и били и Крајина са Кључем и Црном Реком, Гургусовац-Књажевац са Бањом и Сврљигом и Алексинац са Ражњом и Параћином), већ 1834. године је извршен *први* попис становништва у Кнежевини Србији, којим је обухваћено целокупно становништво без разлике на полу и старост. Из првог пописа становништва у Србији били су изузети Турци, који се ни касније нису пописивали, и Цигани, јер нису били подложни општем опорезивању. Укупан број становника Кнежевине Србије у јуну 1834. године износио је 660.492, а у тадашњих 6 округа Источне Србије је

---

⁴ Назив нахија је почетком 1834. године замењен називом *окружје* а касније *округ*, а назив кнежина је већ од 1830. замењен називом *капетанија*, а касније *срез*.

пописано 210.955 или 31,6% од укупног броја становника у Кнежевини Србији (*Државопис Србије, Св. 1, 1863, 88*).

Други попис становништва је спроведен у јулу 1841. године, под владом кнеза Михајла, али због пропуста који су тада учињени, резултати овог пописа не сматрају се у оној мери поузданим, као подаци пописа од 1834. године. Резултати *трећег* пописа из 1843. године, такође нису поуздани, јер су га, како се каже у уводним излагањима књиге 1. Државописа Србије, обавила "нестручна лица", па се због тога вероватно не налазе ни у једној свесци (*Завод за статистику и евиденцију НР Србије, 1953, 4*). *Четврти* попис је извршен 1846. године, и он се, по званичном мишљењу може сматрати поузданим и препоручљивим. По први пут су пописани сви Цигани (стално насељени и ненасељени) заједно са осталим становништвом. Према мишљењу изнетом у свесци 1. Државописа Србије, овај попис се у погледу тачности може мерити са првим пописом од 1834. године. Извод података овог пописа објављен је 1851. године у свесци 3. Гласника Друштва српске словесности. *Пети* попис становништва у Србији обављен је 1850. године. И овом попису се оспорава поузданост јер је, према наводима из Државописа Србије, становништво Београда пребројано нетачно, а Цигани нису пописивани са осталим становништвом. Извод података овог пописа објављен је 1852. у свесци 4 Гласника Друштва српске словесности (*Завод за статистику и евиденцију НР Србије, 1953, 5*).

Шести попис становништва обављен је 1854. године. Овим пописом су пребројани и Цигани, али само они са сталним местом боравка. Званична оцена резултата овог пописа је повољна, међутим подаци овог пописа нису наведени ни у једној свесци Државописа Србије. Број становника по окрузима, према том попису, објавио је Владимир Јакшић у књизи 1 свог дела "Државопис" из 1855. године. *Седми* попис становништва извршен је 1859. године а *осмом* попису становништва приступило се 1863. године, а његов циљ је пре свега било срђивање пореског катастарa (попис "непокретних имања и личних услуга"). У сврху установљавања нове пореске основице попис је припреман за 1862. годину, али је због политичких компликација које су тада настале услед бомбардовања Београда, попис извршен годину дана касније. Резултати овог пописа су објављени у свесци 2. Државописа Србије, и ту се примећује да, с обзиром на сврху пописа, њиме није обухваћено становништво по свим обележјима као код ранијих пописа. По општинама, срезовима, и окрузима регистрован је само број мушких и женских становника, а поређење резултата са претходним пописом показује не само слаб пораст укупног становништва (1.108.568 становника), него и необјашњиво опадање броја становника у појединим окрузима (ваљевски, шабачки, руднички итд.) које се не може приписати исељавању Турака који у тадашњим пописима Србије нису ни пописивани. Следи да се подаци пописа из 1863. године не могу узети као поуздани у погледу броја

становника јер је главни циљ овог пописа ипак био утврђивање имовине а не пребројавање људства.

Девети попис становништва извршен је у октобру 1866. године. Две године пре тога основано је у Министарству финансија статистичко одељење, које је поверено Владимиру Јакшићу, под чијим руководством су израђени формулари и правила пописивања и извршене озбиљне припреме за извођење пописа. Попис је обухватио целокупно становништво, подразумевајући ту и све Цигане, насељене као и ненасељене. Обавештења о становништву су проширена (поред пола и брачног стања регистровани су и подаци о старости, занимању, писмености итд., а по први пут и о националној припадности), мада се из техничких разлога нису мигла обрадити. Попис је у свих 17 округа спроведен истовремено, а такође и у Београду у коме је овај попис био неуспешан. Почетком 1867. године обављено је поновно пописивање становништва у Београду, и то у року од једног дана. Попис од 1866. године се сматра првим српским модерним пописом, а према резултатима објављеним у свескама 3, 12 и 13 Државописа Србије (*Завод за статистику и евиденцију НР Србије*, 1953, 5), у Кежевини Србији је пописано 1.215.576 становника, од чега 423.277 или 34,8% у Источној Србији (*Кнежевић А.*, 2013, 123).

Десети попис становништва извршен је у децембру 1874. године, а резултати су објављени у свесци 9. Државописа Србије и то по насељима, општинама, срезовима и окрузима, а за свако насеље дат је и број кућа и домаћинства. Према подацима из 1874. године у Кежевини Србији је било 1.353.890 становника, док је у Источној Србији пописано 477.383 становника, што је чинило 35,3 % од укупног становништва Србије. Статистичко одељење је планирало попис за крај 1880. године, сагласно препорукама петроградског статистичког конгреса од 1872, али рат са Турском 1877. и 1878. год. и политичке прилике после рата омеле су извођење овог пописа.

Честе промене граница управно-територијалних јединица у Кежевини Србији нису заобишле ни простор Источне Србије. У лето 1833. године кнез Милош је, на основу одредби Једренског уговора из 1829. године, запосео шест нових нахија из суседних пашалука, које су некада припадале Карађорђевој Србији, а припајањем ових области (међу којима су и били и Крајина са Кључем и Црном Реком, Гургусовац-Књажевац са Бањом и Сврљигом и Алексинац са Ражњом и Параћином), површина Милошеве Србије се повећала са 24.400 на 37.511 km². У октобру исте године пописане су куће, пореске и харачке главе, као и сва мушка лица у новим областима када је установљено 107.590 пореских глава на целој територији.

У време првог генералног пописа 1834. године, Србија је била подељена на пет области (сердарстава) и 19 окружја, која су углавном одговарала ранијим нахијама. Окружја су се делила на капетаније (срезове), које су од 1830. године замениле дотадашње кнежине. Велика сердарства су

укинута Сретењским уставом из 1935. године, којим је предложена нова управна подела Србије на округе, срезове и општине, а у време потписивања овог устава у оквиру Источне Србије се налазило 5 оружних подручја са 20 припадајућих срезова. Размештај срезова по окузима је био следећи:

- **Окружје бањско**: Алексиначки, Бањски, Заглавски, Ражањски, Сврљишки и Тимочки;
- **Окружје крајинско**: Кључки, Крајински, Поречко-речки;
- **Окружје пожаревачко**: Звиждски, Млавски, Моравски, Пекски, Рамски, Речки, Хомољски;
- **Окружје ћупријско**: Параћински, Ресавски;
- **Окружје црноречко**: Вражогрански, Зајечарски (*Завод за статистику и евиденцију НР Србије*, 1955, 7; *Кнежевић А.*, 2013, 30).

Установљавањем чачанског и књажевачког (гургусовачког) округа 1836. године, може се рећи да је завршена окружна структура Србије која је без већих измена остала на снази све до територијалног проширења Србије одлукама Берлинског конгреса 1878. године. Ова подела је подразумевала постојање 17 округа у Кнежевини Србији која је имала површину од 37.511 km², од чега је 6 округа (алексиначки, гургусовачки, крајински, пожаревачки, ћупријски и црноречки) било на простору Источне Србије.

Административно-територијалне промене у Источној Србији у периоду од доношења Сретењског устава до 1878. су се углавном односиле на промене средње структуре округа кроз прегруписавање, односно спајање и раздвајање одређеног броја срезова, па је већ током 1837. године, дошло до промена у пожаревачком, ћупријском и алексиначком округу:

- **Пожаревачки округ**: спојени пекски и рамски срез;
- **Ћупријски округ**: параћинском срезу припојен ражањски срез из алексиначког округа, а ресавски срез је постао јединствен;
- **Алексиначки округ**: спојени алексиначки и ражањски срез у ражањско-алексиначки срез, при чему је преиначена претходна одлика о припајању ражањског срез параћинском срезу.

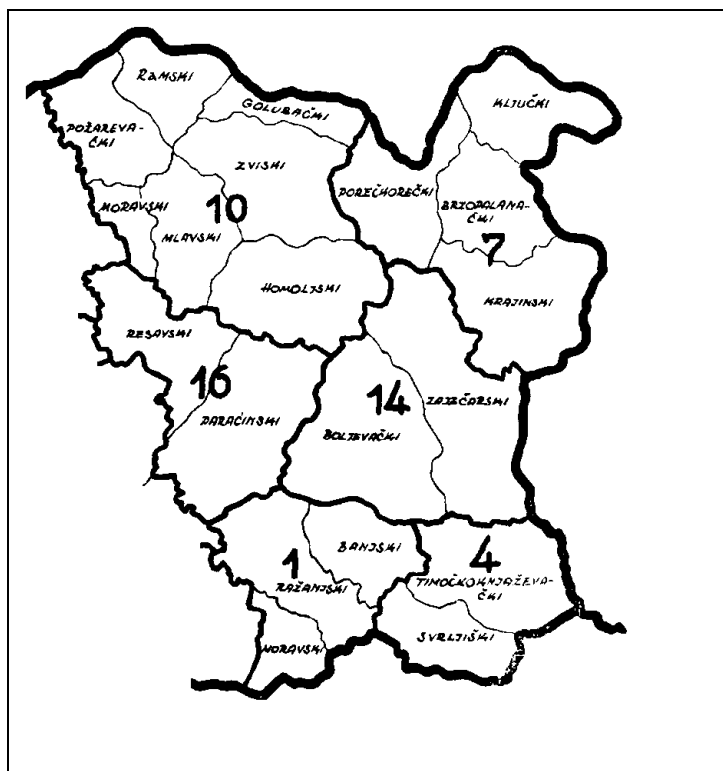
Одлукама из 1859. године извржено је прегруписавање у пожаревачком округу раздвајањем рамско-пекског и речко-звиждског среза, а у Источној Србији су прегруписани још и моравски, млавски и хомољски срез.

Током 1860. године дошло је до промене назива срезова у црноречком округу тако да је вражогрански срез је преименован у заичарски, а заичарски у бољевачки срез.

Одлуком из 1871. године дошло је до промена у књажевачком округу, где је на два дела подељен тимочко-заглавски срез, и у ћупријском округу, где је од параћинског, и делом од ресавског среза, образован нови деспотовачки срез (*Завод за статистику Народне Републике Србије*, 1955, 6-23).

Административно-територијалне промене у Кнежевини Србији су, поред методолошких разлика и неуједначене периодике пописа, имале непо-

средан одраз на податке пописне статистике, што их је учинило неупоредивим, пре свега на нивоу срезава. Зато се као посебан временски сегмент може издвојити период 1834-1874. године у коме се промене у популационој динамици Источне Србије могу приказати подацима пописа становништва на нивоу окружних подручја којих је, према административно-територијалној подели из 1836, било у оквиру Источне Србије укупно 6 - Ћупријски, Пожаревачки, Крајински, Црноречки, Књажевачки и Алексиначки (Слика 3).

Слика 3. – Источна Србија са поделом на окружна подручја до 1884. године (10-Пожаревачко; 7-Крајинско; 16-Ћупријско; 14-Зајечарско; 1-Алексиначко; 4-Тимочко-књажевачко)

После Берлинског конгреса, у Краљевини Србији је у периоду од 1884-1910. године извршено укупно шест пописа становништва.

Попис становништва 1884. године извршен је на основу закона о попису људства и имовине од 14. јуна 1884. године, а као и претходни, имао је главни циљ да пружи потребне податке за утврђивање пореза а подаци о становништву су прикупљани узгред. Резултати овог пописа, који су објављени у свесци 14. Државописа Србије, обухватају број домова и

становника по општинама и насељима, а становништво је дато по полу и брачном стању, писмености, народности и вероисповести.

Попис од 31. децембра 1890. године извршен је сагласно савременим захтевима статистике. Резултати овог пописа су објављени до нивоа насеља за целу Србију, и садрже податке о полу и месту рођења, старости и брачном стању, матерњем језику и поданству, вероисповести, писмености и занимању. Поред тога дати су и подаци о броју кућа и породица за свако насеље и објављени су у пет томова прве књиге новог издања статистичког одељења Министарства народне привреде, која је добила назив *Статистика Краљевине Србије*.

Од 1890-1910. године спроведено је још 4 пописа према истој методологији (1885, 1900, 1905, и 1910), с тим што резултати пописа из 1905. године нису били тачни, услед лоше припреме за овај попис, те је изостављено и њихово објављивање. Коначни резултати пописа из 1910. године такође нису објављени јер је пописни материјал уништен од стране бугарске војске, 1915. године, током Првог светског рата. Претходни резултати пописа из 1910. године⁵ уједно представљају и последњи попис који је обављен у Краљевини Србији (*Завод за статистику и евиденцију НР Србије*, 1955, 14-15).

Након стицања међународно признате независности на Берлинском конгресу 1878. године, Србија је добила територијално проширење на 4 округа (Нишки, Нишавски, Врањски и Топлички округ), а у новим границама је захватала територију од 48.303 km².

Пописни подаци из 1884. године су приказани према сличној административно-територијалној подели као у веме пописа 1874, при чему је у Источној Србији било мањих промена у средњој структури. У односу на претходни попис, укинута су Деспотовачки, Моравски и Тимочки срез, а формирани Звишки, Нишки и Поморавски срез за које су исказани пописни подаци.

Законом о територијалној подели Краљевине Србије из 1890. године предложена је подела на 15 округа и 72 среза према којој су изложени резултати пописа од 1890. и 1895. године. Нова управна подела Краљевине Србије се знатно разликовала од претходне, а Источна Србија је обухватала 20 срезова у оквиру 6 округа: Пожаревачког, Крајинског, Тимчког и Црноречког и делова Моравског, Крушевачког и Топличког.

Размештај срезова по окрузима у Источној Србији 1890. године је био следећи (Слика 4):

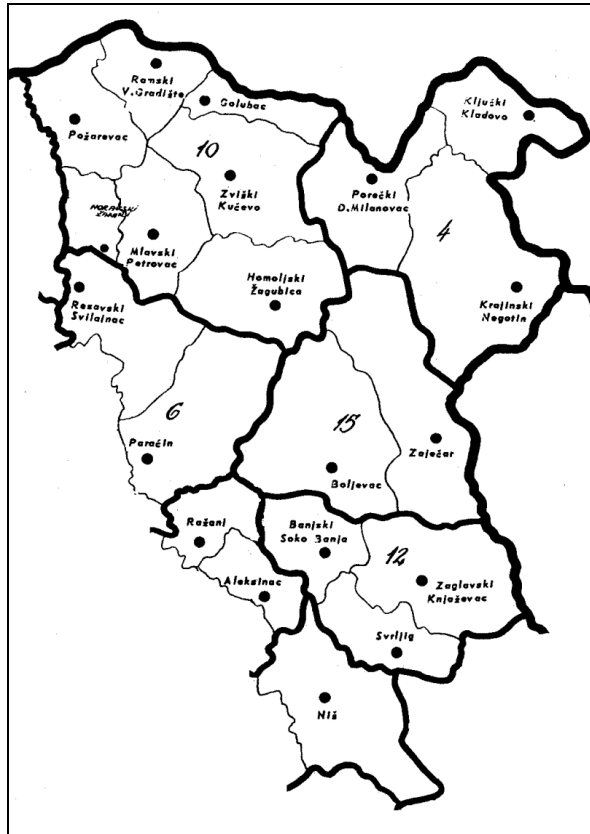
– **Пожаревачки округ**: Рамски, Пожаревачки, Голубачки, Звишки, Хомољски, Млавски и Моравски;

– **Крајински округ**: Кључки, Поречки и Крајински;

---

⁵ Објављени су 1911. године дајући за свако насеље број кућа и домаћинства, стално и присутно становништво по полу, а за округе и срезове и присутно становништво по брачном стању, месту рођења, поданству, вери и матерњем језику.

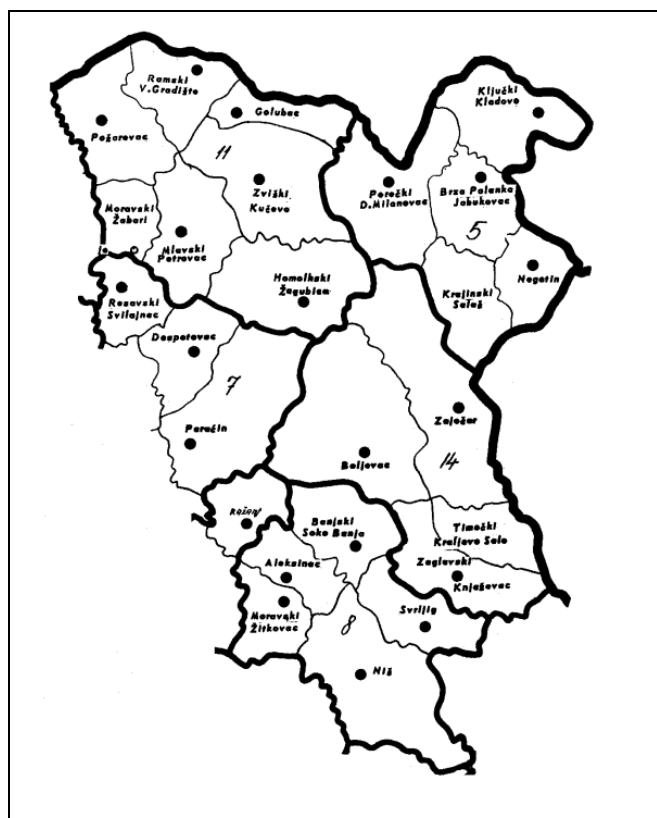
- *Тимочки округ*: Заглавски, Бањски и Сврљишки;
- *Црноречки округ*: Зајечарски и Бољевачки;
- *Моравски округ*: Ресавски и Параћински;
- *Крушевачки округ*: Ражањски и Алексиначки;
- *Топлички округ*: Нишки.

Слика 4. – Источна Србија са поделом на окружна подручја 1890. године (Пожаревачко, Крајинско, Црноречко, Тимочко и делови Моравског, Крушевачког и Топличког окружног подручја)

Од наведених седам округа, у границама Источне Србије целом својом површином су се налазила само 4 округа (Пожаревачки, Крајински, Тимочки и Црноречки), са 15 припадајућих срезова. На јужној граници Источне Србије су се налазили као што су Нишавски и Белопаланачки (у оквиру Пиротског округа) и Нишки срез (који је био у саставу Топличког округа), који су само периферно залазили на простор Источне Србије па их нисмо узимали у разматрање.

Следећа административно-територијална подела датирана из 1896. године према којој је задржан исти број округа у Краљевини Србији, али је дошло до извесног прегруписавања округа и срезова. Ове измене су обухватале и Источну Србију па је тако у саставу Крајинског округа формиран Брзопаланачки срез, Моравском округу је додат Деспотовачки срез, укинут је Црноречки а формиран Нишки округ у чији састав су ушли Алексиначки, Нишки, Сврљишки и Бањски срез, док су Тимочки округ чинили Заглавки, Бољевачки и Тимочки срез.

Слика 5. – Источна Србија са поделом на окружна подручја 1902. године (11-Појаревачко; 5-Крајинско; 14-Тимочно; и делови Моравског, Крушевачког и Нишког окружног подручја)

Законом из 1899. године, у Крајинском округу је формиран Неготински срез, а коначна подела Краљевине Србије пре балканских ратова је извршена 1902, према којој је било укупно 17 округа, при чему у Источној Србији остала на снази административно-територијална подела чија је последња промена извршена поменутиим законом из 1899. године (Слика 5).

Узимајући у обзир динамику и обим административно-територијалних промена у Кнежевини и Краљевини Србији, један од ефикаснијих начина приказивања демографских промена у Источној Србији у периоду од 1884-1910. је примена рејонске *шеме за стална демографска истраживања*, која минимална одступања у односу на територијални обухват истраживања, омогућавају поређење показатеља и усаглашавање са подацима виталне статистике. Према шеми сталних рејона за демографска истраживања географски простор Источне Србије обухвата 5 рејона првог степена (Млава, Крајина Тимок, Поморавље и Нишки крај), а у наредним редовима ће бити више речи о њиховој окружној и средској структури, и проблему прегруписавања података.

Први званични статистички подаци о живорођеној деци на територији Централне Србије потичу из 1863. године, односно од формирања статистичког одељења које је преузело бригу о виталној статистици, мада је регистрација виталних догађаја почела знатно раније (у Београду од 1816. године) у организацији црквених власти. Подаци који се могу пронаћи у црквеним књигама су, у историјско-демографском смислу изузетно значајни, али су истовремено непоуздани за прецизнија демографска истраживања. Из наведених разлога, као и у случају пописне статистике, промене у кретању наталитета, морталитета и природног прираштаја у Источној Србији крајем XIX и почетком XX века, могу бити приказане подацима виталне статистике који су сведени на сталне рејоне за демографска истраживања. Треба нагласити да у време настанка шеме сталних рејона за демографска истраживања на простору Источне Србије није било значајних разлика између поделе на округе и рејонске поделе, према којој је Источна Србија обухватала пет рејона и 24 среза (Млава-5 срезова, Крајина-3 среза, Поморавље-7 срезова, Тимок-4 среза и Нишки крај-5 срезова). Стара окружна подела Србије и размештај срезова почетком 1953. године чинили су основу за демографско рејонирање, а шема по којој су прегруписани подаци виталне статистике у Источној Србији у периоду од 1880-1910. године нам говори о минималним одступањима демографских рејона у односу на окружна подручја (*Његих Р.*, 1957, 11-15; *Кнежевић А.*, 2013, 36-37):

Крајина:

1880-1889 године: 95% Крајинског округа+2,5% од тога на име општина припојених из Буграске;

1890-1905 године: одговарајући срезови+2,5% од збира и -5% од збира срезова (рејону Тимок);

1906-1910 године: 95% округа Крајинског+2,5% од тога.

Млава:

1880-1889 године: 95% округа Млава;

1890-1905 године: одговарајући срезови-5% од збира срезова (рејону Подунавље);

1906-1910 године: 95% округа Млава 95%.

Нишки крај:

1880-1889 године: Алексиначки округ+45% Нишког округа (на име срезова Нишког и Заплањског)+15% Тимочког округа (на име Сврљишког);
1890-1905 године: одговарајући срезови;
1906-1910 године: Нишки округ+14% Расинског округа (на име среза Ражањ).

Поморавље:

1880-1889 године: Моравски и Јагодински округ;
1890-1905 године: одговарајући срезови;
1906-1910 године: Моравски округ.

Тимок:

1880-1889 године: 85% Тимочког округа+3% од тога на име приопјених општина из Бугарске+5% рејона Крајина;
1890-1905 године: одговарајући срезови+3% од збира срезова+5%рејона Крајина;
1906-1910 године: Тимочки округ+3% од тога+5%рејона Крајина.

Административно-територијалне промене и могућности демографске анализе Источне Србије на основу статистичких података између два светска рата

Административно–територијалне промене у Србији после Првог светског рата биле су тесној вези са настанком и унутрашњом политиком Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (од 1929. године, Краљевине Југославије), у којој је од 1919-1923. године вршено утврђивање државних граница. Граница Краљевине Србије која је утврђена Букурештанским миром из 1913. године, на простору Источне Србије проширена је одредбама Нејског уговора из 1919. године припајањем одређеног броја општина које су до тада припадале Бугарској. Тако су Неготиском срезу припојене општине Александровац-Злокуће, Браћевац, Ковилово и Црномасница-Томиславово; Крајинском срезу су припојене општине Велики Јасеновац и Шипиково; Зајечарском срезу су додате општине Градсково и Халово. Уставом из 1921. године, укинута је додашња подела Србије на округе, а законом из априла 1922. године укинута су покрајине и уведена подела на 33 области, при чему су се на територији Источне Србије налазиле две области (Пожаревачка и Тимочка) целом површином, и делимично још три области (Слика 6).

Структура жупанијских области 1922. године по окрузима у Источној Србији је била следећа:

- *Пожаревачка жупанијска област*: Пожаревачки округ са срезовима;
- *Тимочка жупанијска област*: Крајински и Тимочки округ са срезовима;

- *Моравска жупанијска област*: Моравски округ са срезовима;
- *Крушевачка жупанијска област*: Ражањски срез;
- *Нишка жупанијска област*: Бањски, Алексиначки, Сврљишки и Нишки срез.

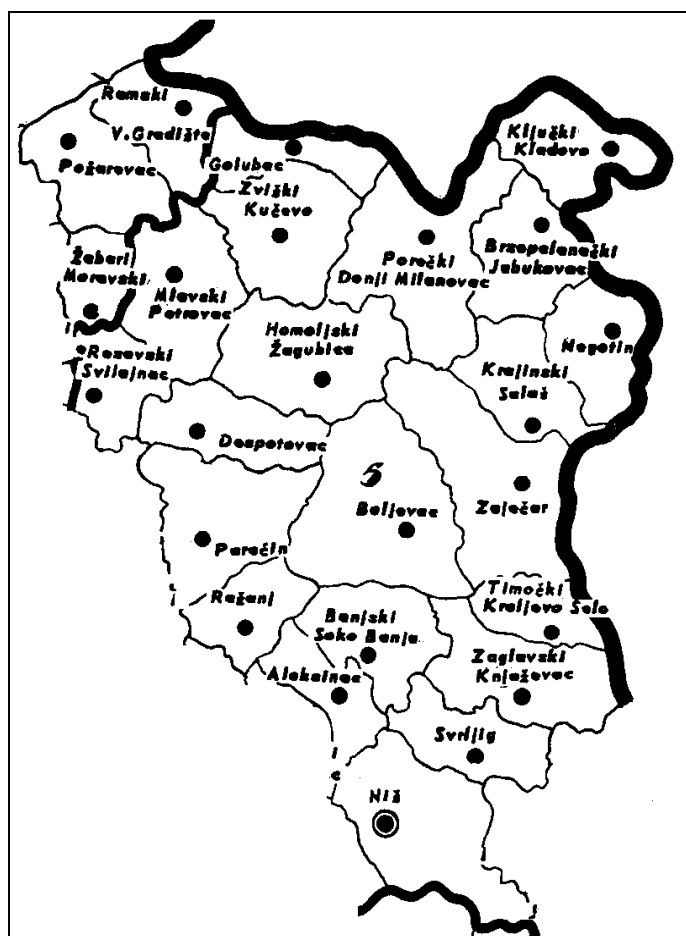
Слика 6. – Источна Србија са поделом на жупанијске области и срезове 1921. године (Пожаревачка, Тимочка, и делови Моравске, Крушевачке, и Нишке жупанијске области)

Подела на жупанијске области је у Источној Србији била значајно ослоњена на претходну окружну поделу, тако да са изузетком спајања Тимочког и Крајинског округа, није дошло до значајних структурних промена у односу на административно-територијалну поделу из 1902. године (*Завод за статистику и евиденцију НР Србије, 1955, 45-54*).

Међутим, да је питање административно територијалне поделе, односно њених унутрашњих граница било доминантно у новој балканској држави потврђују бурна етно-политичка превирања у Краљевини Југославији, која су кулминирала 1929. године када су законом из октобра 1929. године укинуте области уместо којих је установљено 9 бановина. Скоро све бановинске границе кориговане су 1931. године, а на нижем нивоу, у односу на срезове и општине, територијалне промене у оквиру бановина извр-

шене су 1931. и 1932. године. У овом периоду, осим груписања одређеног броја општина по срезовима, није било значајних промена среске структуре Источне Србије у односу на претходну поделу, а њена територија се наша у оквиру две бановине (24 среза), највећим делом у оквиру Моравске бановине (21 срез) и мањим делом у оквиру Дунавске бановине којој су припала подручја Стига и Браничева (Слика 7).

Слика 7. – Источна Србија са поделом на бановине и срезове 1931. године - делови Моравске и Дунавске бановине

Информације о кретању броја становника Источне Србије између два светска рата добијамо из пописа становништва Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, односно Краљевине Југославије. По јединственој методологији изведена су два пописа становништва, и то 1921. и 1931. године. После Првог светског рата, по уједињењу у Краљевину Срба, Хрвата и

Словенаца, приступило се првом попису становништва 31. јануара 1921. године када границе Краљевине још нису биле дефинитивно утврђене. Претходни резултати пописа публиковани су 1924. године, а дефинитивни тек 1932. године. Резултати пописа од 1921. године приказани су у оквиру оне административно-територијалне поделе, које је постојала пре Првог светског рата. То значи да су за ужу Србију и Космет приказани по претходним окрузима и срезовима, а за Војводину у оквиру жупанија и котара. У претходним резултатима објављен је број домаћинстава по општинама. Остали подаци прикупљени пописом нису обрађени. Попис од 1921. године био је само делимично обрађен. Из предговора књиге претходних резултата види се да су из пописница добијени сви уобичајени подаци код пописа (пол, старост, брачно стање, занимање, место рођења, писменост, поданство итд.), па и неки мање уобичајени подаци (служба у војсци, учешће у ратовима). Највећи део тог материјала је остао неискоришћен, а дефинитивни резултати овог пописа објављени су у једној књизи, која је изашла тек 1932. године. Обележја становништва (пол, старост, брачно стање, пребивалиште, држављанство, занимање, матерњи језик, знање других језика, вероисповест, писменост, телесне и душевне мане, број живорођене деце, учешће у рату) обрађена су и исказана по различитим територијалним нивоима, при чему је највиши ранг управно територијалне организације у попису 1921. године представљала покрајина, док су следећи по рангу били окрузи, срезови и општине (*Радовановић С.*, 2005, 38-39; *Завод за статистику и евиденцију НР Србије*, 1953, 39).

Други међуратни попис становништва извршен је у Краљевини Југославији 31. марта 1931. године, а коначни резултати овог пописа објављени су у четири књиге, међу којима је, и књига присутног становништва по вероисповести. Податке из пописа становништва 1931. године, државна статистика је исказала према стању управно-територијалне организације Краљевине Југославије на дан 30. јануара 1933. године.

Компоненте популационе динамике Источне Србије у периоду између два светска рата могу се приказати кроз промене кретања броја становника између 1921-1931. године према тадашњој административно територијалној подели на срезове којих је на територији Источне Србије било укупно 22, од чега је 18 срезова својом територијом у потпуности припадало дефинисаној области Источне Србије, док је 4 среза припадало Источној Србији само делимично.

Природно кретање становништва Источне Србије у периоду 1921-1931. године се може приказати према подацима виталне статистике који су сведени на рејоне сталних демографских истраживања, а њихово прегруписавање у овом периоду се може извести према следећој шеми (*Његић Р.*, 1957, 11-15; *Кнежевић А.*, 2013, 42):

Крајина:

1911-1940 године: одговарајући срезови-25% Крајинског среза на име рејона Тимок;

Млава:

1911-1940 године: одговарајући срезови+58% Моравичког среза;

Нишки крај:

1911-1940 године: одговарајући срезови;

Поморавље:

1911-1940 године: одговарајући срезови;

Тимок:

1911-1940 године: одговарајући срезови+25% Крајинског среза.

**Административно-територијалне промене у Источној Србији
од 1945-2011. године**

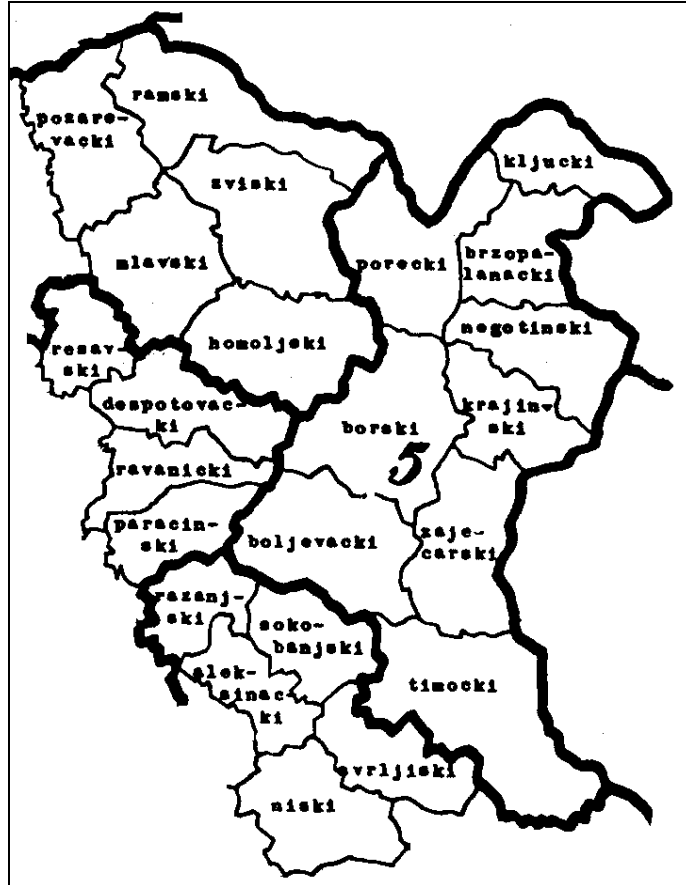
Уставом ФНР Југославије од 31. јануара 1946. године послератна територија Југославије је подељена на шест народних република, а Уставом НР Србије из 1947. године, територија Србије је подељена на тзв, "Ужу Србију" (15 округа и Град Београд), и АП Војводина и Аутономне Косовско-метохијске области. У оквиру ове поделе на територији Источне Србије су се целом својом површином налазили Пожаревачки и Тимочки округ са 17 припадајућих срезова, а делимично су се налазили Моравски (4 среза), Крушевачки (1 срез) и Нишки округ са 4 среза. Према административно-територијалној подели из 1947. окружна и среска структура Источне Србије су скоро идентичне оној из 1921. године, при чему је једина промена настала у Зајечарском срезу где је простим издвајањем формиран и Борски срез.

Законом из 1949. године извршена је подела територије НР Србије на 6 области, од чега се једино Тимочка област целом својом површином налазила на територији Источне Србије, док су Београдска, Крагујевачка и Нишка област само делимично биле на простору Источне Србије (Скица 8), а пописни резултати од 1948. године су објављени према управно-територијалној подели из 1949. године на области и срезове.

Априла 1952. године, извршена је нова подела НР Србије на општине, градове и срезове, према којој су приказани резултати пописа становништва из 1953. године.

Најкрупније промене у административно-територијалној подели Србије у XX веку су се десиле укуцањем срезова и увођењем општина (од пописа 1961), што се непосредно одразило на упоредивост са пописним подацима из 1948. и 1953. године који су дистрибуирани по срезовима.

У периоду од 1961-2011, није било крупних промена територијалне поделе на нивоу општина што гарантује добру упоредивост пописних и витално-статистичких података, како на општинском, тако и на нивоу насеља.

Слика 8. – Источна Србија са поделом на области и срезове 1949. године

Бележимо и један покушај издвајања Источне Србије као административно-територијалне јединице који је везан за формирање девет тзв. "међуопштинских регионалних заједница" 1975. године, на територији тадашње СР Србије (без покрајина и Београда). Једна од девет МРЗ се налазила и на територији Источне Србије под називом МРЗ Зајечар, и била је састављена од осам општина (Мајданпек, Бор, Бољевац, Сокобања, Кладово, Неготин, Зајечар и Књажевац).

Према територијалној организацији републике Србије из 1991. године, а према којој су објављени пописни подаци из 2002. године, простор Источне Србије обухватао је 24 општине и Град Ниш, који су распоређени у 6 округа, од чега су се Браничевски, Борски и Зајечарски округ налазили целом својом површином, док су Поморавски и Нишавски округ били заступљени са по 4 општине, а Расински са 1 општином на територији Источне Србије. Размештај општина у Источној Србији према окрузима је био следећи:

- **Браничевски округ:** Велико Градиште, Голубац, Жабари, Жагубица, Кучево, Мало Црниће, Пожаревац и Петровац;
- **Борски округ:** Бор, Кладово, Мајданпек и Неготин;
- **Зајечарски округ:** Бољевац, Зајечар, Сокобања и Књажевац;
- **Поморавски округ:** Свилајнац, Деспотовац, Туприја и Параћин;
- **Расински округ:** Ћићевац;
- **Нишавски округ:** Ражањ, Алексинац, Сврљиг и Град Ниш.

Према данас важећој административно-територијалној подели Републике Србије (у складу са Уредбом о номенклатури статистичких територијалних јединица-"Службени гласник РС" бр. 109/09 и 46/10), Источна Србија није издвојена као засебна статистичка јединица, већ се у географском смислу највећим делом налази у саставу знатно већег статистичког региона "Јужна и Источна Србија" састављеног од девет области, а у коме је заступљена са три области (Борска, Браничевска и Зајечарска област) које су и територијалном обухвату идентичне окрузима који су формиран и у претходној територијалној организацији Србије из 1991. године, а једина структурна промена се односи на просто издвајање општине Костолоц од некадашње општине Пожаревац.

Закључна разматрања

Иако је неоспорна чињеница да статистичка евиденција становништва у Србији има дугу традицију, као и да доступна пописна и витално-статистичка грађа има непроцењив значај, уочљиво је да на њену употребну вредност при демографској анализи снажно утиче неколико фактора од којих се посебно издвајају: честе административно-територијалне промене (посебно у периоду од 1834-1961. године), неједнаки интервали пописивања становништва, промене методолошких решења статистичке евиденције и неуједначеност обележја становништва и њихове дистрибуције у коначним резултатима. Како смо у овом раду посебно назначили методолошке проблеме усаглашавања статистичких података са административно-територијалним променама у Србији на примеру простора Источне Србије, у закључку ћемо се осврнути на неколико чињеница које отежавају праћење демографских појава дефинисаних географских регија у дужим временским интервалима и дати предлоге за превазилажење овог проблема.

Како су демографске анализе одређених популација увек зависне од доступне статистичке грађе која је дистрибуирана према административно-територијалним јединицама различитих рангова, савим је логично да у већини случајева не постоји њихова подударност са географски детерминисаним просторним целинама. При демографској анализи великих просторних јединица као што је Источна Србија овај проблем је могуће превазићи обухватом свих административних јединица које су (пре свега у демографском

смислу) својим највећим делом у оквиру дефинисане области. На примеру Источне Србије, број становника насеља која својом површином излазе из географски детерминисаних оквира је статистички безначајан па би деоба општина према строгим критеријумима разграничења не само непотребно отежавала посао, већ и попримила размере статистичког егзибиционизма који не би унапредио квалитет емпиријске грађе за демографску анализу.

Пратећи интензитет и ток административно-територијалних промена у Србији током XIX и XX века намеће се закључак да није могуће континуирано праћење демографских промена у целом периоду. Зато је неопходно временски обухват истраживања поделити на неколико периода, и то: 1834-1874. године (период Кнежевине Србије); 1884-1910. године (период Краљевине Србије); 1921-1931. године (период између два светска рада); 1948-1961. године (период поделе на срезове); и 1961-2011. године.

Административно-територијалне промене у Источној Србији током XIX и почетком XX века су биле значајније на нивоу нижих територијалних јединица (срезова), док је окружна структура била стабилнија. Ова чињеница је вероватно послужила као основа за демографско рејонирање па није случајно то што се према шеми сталних рејона за демографска истраживања рејонска структура Источне Србије (4 рејона првог степена) у значајној мери подударала са окружном (обласном) структуром Источне Србије све до увођења бановина 1929. године (*Сентић М.*, 1955, 400). С обзиром да постоје и подаци виталне статистике који су усаглашени са административно-територијалним променама свођењем на рејоне (*Безић Р.*, 1957, 42-72), континуирана демографска анализа већих просторних целина могућа је од 1863. године, док је при анализи демографских процеса нижих територијалних јединица (општина и насеља) употреба шеме сталних рејона за демографска истраживања без практичне користи.

Подаци пописне статистике у послератном периоду су доступни од 1948. године, а виталне статистике од 1950. године. Од 1961. године није потребно њихово усаглашавање јер је административно-територијална подела остала стабилна на нивоу општина и насеља, док су се, са друге стране, разни покушаји издвајања регионалних целина непосредно одражавали на резултате пописне статистике већих просторних целина. То је нарочито изражено у актуелној статистичкој подели на регионе према којој се простор Источне Србије нашао у оквиру знатно ширег Региона Јужне и Источне Србије.

Наведени примери утицаја административно-територијалних промена на упоредивост статистичких података о становништву недвосмислено указују на чињеницу да доступна статистичка грађа има релативну употребну вредност при демографској анализи што намеће потребу детаљног познавања методологије статистичке евиденције и просторних промена административних јединица. Методолошке проблеме усаглашавања у циљу упоредивости је могуће делимично превазићи коришћењем шематских ре-

шења, док је за демографску анализу нижих територијалних јединица неопходно користити директне статистичке податке уважавајући све административно-територијалне промене.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Брезник, Д. (1988). *Демографија-анализа, методи и модели*. Београд: Научна књига, 1-524.
- Брезник, Д. (1976). *Методи демографске анализе и употреба статистичког метода у демографији*. Београд: Посебан отисак са XII годишњег састанака Југословенског статистичког друштва у Бања Луци 26-28. мај 1976. Институт друштвених наука-Центар за демографска истраживања, 1-26.
- Војковић, Г. (2007). *Становништво као елемент регионализације Србије*. Београд: Српско географско друштво, 1-198.
- Група аутора (1963). *Шема сталних рејона за демографска истраживања*. Београд: Институт друштвених наука-Центар за демографска истраживања, 1-131.
- Дирекција Државне статистике Краљевине СХС (1924). *Претходни резултати пописа становништва у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца 31. јануара 1921. године*. Сарајево: Државна штампарија, 1-254.
- Државни статистички уред ДФ Југославије (1954). *Становништво предратне Југославије према попису од 1931. године, Демографска статистика*, св. 1, серија 2. Београд, стр. 1-71.
- Завод за статистику НР Србије (1953). *Становништво Народне Републике Србије од 1834-1953*, серија Б-свеска 1. Београд: Завод за статистику и евиденцију Народне Републике Србије, 1-102.
- Завод за статистику НР Србије (1955). *Административно-територијалне промене у НР Србији од 1834-1954 године*. Прикази, (13). Београд: Завод за статистику Народне Републике Србије, 1-300.
- Јакшић, В. *Државопис Србије (Statistique de la Serbie)*, 1863., 1865., 1879., 1882., 1887., 1889. и 1895. Београд: Статистичко одељење Министарства финансија Кнежевине Србије, Министарство народне привреде Краљевине Србије.
- Кнежевић, А. (2013). *Историјскодемографске и етнодемографске основе развоја становништва Источне Србије*. Београд: Географски факултет Универзитета у Београду, докторска дисертација, 1-277.
- Кнежевић, А. (2011). Методолошки проблеми етностатистичке евиденције и етнодемографских проучавања становништва Србије. *Демографија* (8). Београд: Географски факултет Универзитета у Београду-Институт за демографију, 129-144.
- Његић, Р. (1957). *Природно кретање становништва Србије од 1863-1954. године*. Прикази (20). Београд: Завод за статистику НР Србије, 1-72.
- Пејчић, Б. (1995). *Методологија емпијског научног истраживања*. Београд: Деметолошки факултет Универзитета у Београду, 1-1003.
- Радовановић, М. (1991). Антропогеографске и демографске основе развоја насељености у Србији. *Зборник радова ГИ "Јован Цвијић"*, (43). Београд: САНУ-Географски Институт "Јован Цвијић", 57-91.

- Радовановић, М. (1958). Број и пораст становништва Источне Србије од 1834 до 1953 године. *Зборник радова ГИ "Јован Цвијић"*, (5). Београд: САНУ-Географски Институт "Јован Цвијић", 1-14.
- Радовановић, М. (1985). Просторне детерминанте и фактори демографског развоја у СР Србији. *Научни преглед*, (12-13). Београд: Научно друштво СР Србије, 345-359.
- Радовановић, С. (2005). Два века пописне статистике у Србији. *Демографија*, (2). Београд: Географски факултет Универзитета у Београду-Институт за демографију, 33-43.
- Радовановић, С. (1996). Могућност коришћења статистичке грађе за анализу етнографских и етнотемографских процеса. *Зборник радова ГИ "Јован Цвијић"*, (45). Београд: САНУ-Географски Институт "Јован Цвијић", 265-273.
- Републички завод за статистику (2012). *Природно кретање становништва у Републици Србији 1961-2010*. Београд: РЗС, 1-251.
- Републички завод за статистику и Савезни завод за статистику. *Књиге пописа становништва 1948-2011. године*. Београд: СЗС и РЗС.
- Републички завод за статистику и Савезни завод за статистику. *Демографска статистика 1950-2011. године*. Београд: РЗС и СЗС.
- Сентић, М. (1955). *Проблем рејонирања у регионалним и историјским истраживањима*. Загреб: Посебан отисак са III годишњег састанка Југословенског статистичког друштва, 1-16.
- Сентић, М. (1955). *Проблем рејонирања и прегруписавања података*. Београд: Посебан отисак из "Статистичке ревије", (3-4), 398-403.
- Сердар, В. (1977). *Уџбеник статистике*. Загреб: Школска књига, 1-401.
- Статистичко одељење Министарства народне привреде Краљевине Србије. *Статистика Краљевине Србије, 1892, 1900. и 1905*. Београд.
- Стојановић, Б. (1995). Просторно-демографске карактеристике. *Проблеми демографског развоја Србије*. Београд: Институт друштвених наука-Центар за демографска истраживања и Универзитет у Београду, 165-218.
- Управа Државне статистике Краљевине Србије (1911). *Претходни резултати Пописа становништва у Краљевини Србији 31. 12. 1910*, Књ. 5. Београд, 1-112.

Aleksandar Knežević

METHODOLOGICAL ISSUES OF DEMOGRAPHIC ANALYSIS: THE RECONCILIATION OF CENSUS DATA AND VITAL STATISTICS WITH ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL CHANGES (Case Study of Eastern Serbia)

Summary

The frequent administrative-territorial changes that directly affect the comparability of statistical data on the population at all territorial levels often make the main methodological problem of long-term demographic analysis. The initial problem in demographic research of geographic determinate areas is their incompatibility with the territorial boundaries of the administrative-territorial units that constitute them, and for which it is possible to find a quality statistical data. It follows that the definition of the spatial range of demographic research is closely related to the administrative-territorial

division of the area. The intensity of the administrative-territorial changes in Eastern Serbia during the XIX and XX century suggests that it isn't possible to monitoring demographic changes continuously throughout this period. To overcome the methodological problems of reconciliation (with the aim of comparability) is possible only partially, using the schematic solutions, but in demographic analysis of lower territorial units it is necessary to use a direct statistical data, whereby it should be taken into account all administrative and territorial changes. In the postwar period census data are available since 1948, and vital statistics since 1950. Since 1961, it is not necessary to reconciliation data because the administrative-territorial division remained stable at the level of municipalities and settlements, but, on the other hand, various attempts of regionalization directly had reflected on the census results of larger spatial units. The mentioned examples of the impact of administrative-territorial changes on the comparability of statistical data on the population undoubtedly indicate that the available statistical material has a relative value for use in the demographic analysis, which imposes the need for detailed knowledge of the methodology of statistical records and spatial changes of administrative units.